

Hantering av problem och förebyggande av konflikter under handledning av examensarbeten

Katrin Molina-Besch, Damien Motte och Charlotte Retzner

Sammanfattning- Syftet med denna studie har varit att söka ett systematiskt sätt att hantera problemsituationer under examensarbetshandledning. Ett teoretiskt ramverk har framställts med hjälp av litteratur om arbetspsykologi respektive handledning av doktorander. För att testa relevans och giltighet av ramverket genomfördes en intervju-undersökning om hantering av problematiska handlednings-situationer bland lärare från LTH. Totalt har 17 personer från fyra avdelningar på två olika institutioner deltagit. Respondenterna svarade på hur de hade agerat i fyra problemsituationer som handledare brukar konfronteras med. Handledarnas strategier analyserades baserat på ramverket och man kunde bekräfta att framgångsrika strategier riktade sig mot sak och inte person, samt att dessa kunde klassificeras enligt ramverket. Ramverket bör kunna användas i praktiken av handledare för att hitta lösningar i problematiska handledningssituationer.

Nyckelord—examensarbete, handledning, handledningsstil, förebyggande av konflikter

I. INLEDNING

ENLIGT LTH:s kursplan för examensarbeten ska handledaren "bistå examensarbetaren med kontinuerligt handledning" och "bland annat [...] göra det möjligt att slutföra examensarbetet inom ramen om 20 veckor heltidsstudier" [1]. Eftersom kvaliteten av civilingenjörs-utbildningar i Sverige utvärderas av Universitetskanslers-ämbetet (UKÄ) baserat på utvalda examensarbetens rapporter, har handledaren ett stort ansvar för att säkerställa att hela processen förlöper på ett tillfredställande sätt. Kravet är att studenten producerar en rapport som tydligt demonstrerar att kursplanens mål är uppfyllda.

En vanlig rekommendation för en lyckad handledning är att avsätta tillräckligt med tid i början för att nå en gemensam förståelse för projektet och för att bli överens om ambitioner och mål (se exempelvis Lauvås och Handal [2]). Tanken är att tydlig handledning under uppstarten ska förhindra att problem och konflikter uppstår senare under processen. Alla problem kan tyvärr inte förutses från början. Vissa problem

uppenbarar sig dessutom under tidspressade perioder vilket innebär att handledaren oftast inte ha möjlighet att diskutera situationen ingående med kollegor för att hitta lösningar.

Syftet med denna studie har varit att leta efter ett systematiskt sätt att hantera problemsituationer eller förebygga konflikter under handledning av examensarbetare. Erfarna handledare kan redovisa sina framgångsrika strategier för hantering av specifika problem till sina mindre erfarna kollegor men dessa blir svåra att tillämpa eller generalisera utan ett förklarande ramverk. Ett sådant ramverk skulle kunna hjälpa nya handledare att själv analysera problematiska handlednings-situationer och att utveckla egna strategier för att komma fram till en lösning. I arbetspsykologilitteratur [3] och i doktorandhandledningslitteratur [4] hittade vi ett applicerbart ramverk. För att testa relevans och giltighet av ramverket genomförde vi en intervjuundersökning om hantering av problematiska handledningssituationer bland handledare från LTH och använde ramverket för att analysera handledarnas framgångsrika strategier.

II. TEORETISKT RAMVERK

En förutsättning för att kunna hantera problematiska situationer är att förstå varför vissa handledningsstilar fungerar bättre än andra. Det är också viktigt att förstå varför man som handledare ibland har svårighet att hitta möjligheter för förbättringar. Enligt Lindh och Lisper [3] kan man exempelvis se den andre (och sig själv) enligt "egenskapsteorier": det innebär att man analyserar orsaker till situationen beroende på personernas inre egenskaper. Man tänker till exempel att studenten är "envis", och ser sig själv som "osäker." Detta gör att man har svårt att förändra situationen, eftersom det skulle kräva ändring av personliga egenskaper (både sina egna och studentens). Man kan också betrakta situationen enligt "dynamiska teorier": att individens samlade erfarenheter och upplevelser leder till den nuvarande situationen. Man vet kanske från tidigare kurser att studenten inte klarar stressande moment och vill undvika konflikt. Analysen enligt egenskapsteorier eller dynamiska teorier kan vara *korrekta*, men de ger ingen lösning på hur man kan tackla problemet. En annan begränsning i ett sådant synsätt är att människor oftast tar personlig kritik negativt och adopterar en försvarsstrategi som avsevärt försvarar försök till förändring. Det som Lindh och Lisper [3] föreslår är att analysera *sak* och inte *person*.

För att systematiskt analysera handledarens handlingsutrymme i problematiska situationer valde vi att använda ramverket som Lee [4] har byggt upp för klassificering av doktorandhandledningsstilar. Det finns tillräckligt många likheter mellan handledning av

Inskickad 31 oktober 2014.

K. Molina-Besch är doktorand på avdelningen för förpackningslogistik, LTH, Box 118, 221 00 Lund (e-mail: katrin.molina-besch@plog.lth.se)

D. Motte är universitetslektor på avdelningen för maskinkonstruktion, LTH, Box 118, 221 00 Lund (e-mail: damien.motte@mkon.lth.se)

C. Retzner är universitetsadjunkt på avdelningen för miljö- och energisystem, LTH, Box 118, 221 00 Lund (email: charlotte.retzner@miljo.lth.se)

doktorander och examensarbetare för att ramverket kan anses vara applicerbart i sammanhanget. Lees ramverk inkluderar följande fem handledningsstilar.

1. *Funktionell handledning* innebär i stort att handledaren tar rollen som projektledare. Typiska funktionella handledningsaktiviteter är t.ex. att enas om spelreglerna och att styra och kontrollera projekt- och tidsplanering.

2. *Enculturation*: I Lees ramverk handlar *enculturation* om att doktoranden uppmuntras till att bli medlem i det disciplinära forskningsgemenskapen, vilket är mindre relevant för examensarbeten. I detta arbete har vi istället tolkat begreppet *enculturation* med *handledning i ämnet/kompetensfrågor* eftersom handledaren på universitet oftast är den som studenten litar mest på vad det gäller ämnesspecifika och metods specifika frågor.

3. *Handledning för kritiskt tänkande* handlar om att studenten uppmuntras att ifrågasätta och analysera sitt eget arbete. Denna handledningsstil yttrar sig i att man ställer många frågor till studenterna, t.ex. att man frågar vilka är argumenten för och emot deras slutsatser, vad som har beaktats och vad som utelämnats när de gjorde sin analys etc.

4. Under *handledning för emancipation* uppmuntras studenten att ifrågasätta och utveckla sig själv. Mentorskap är ett nyckelbegrepp i sammanhanget. Lee beskriver mentorn som en icke-dömande rådgivare och att mentorskap bygger på tro på att egen erfarenhet och självinsikt är viktiga aspekter av lärandet.

5. *Utveckling av relation handledare-student*: Tanken med att utveckla en bra relation till studenten är att kunna motivera, inspirera och över huvud taget ta hand om studenten på ett bra sätt. Även om relationen mellan handledare och student säkerligen har mindre betydelse för examensarbeten jämfört med doktorandprocesser, så påverkas framgången av alla handledningsinsatser tydligt av relationen mellan handledare och studenten.

Lees ramverk överensstämmer med flera modeller inom doktorandhandledningslitteratur. Exempelvis delar Manderson [5] in doktorandhandledare i fem olika stereotyper som har stor överensstämmelse med Lees ramverk: experten (liknar *enculturation*), chefen (liknar *funktionell handledning*), forskaren (liknar *handledning för kritiskt tänkande*), läraren (liknar *handledning för emancipation*) och vännen (liknar *utveckling av relation handledare-student*). Manderson [5] behandlar frågorna "Vem är en bra handledare?" och "Vem skulle vara en bra handledare för mig?". Enligt honom borde doktorander välja handledare utifrån deras individuella intellektuella behov och utifrån personliga styrkor och svagheter hos olika potentiella handledare. Mandersons teori stämmer överens med Lees uppfattning om att handledare borde använda sig av en blandning av olika handledningsstilar för att möta de individuella behoven hos olika elever.

III. INTERVJUSTUDIE

För att kontrollera om Lees ramverk återspeglar praktiska handledningsstrategier under handledning av examensarbeten genomfördes en intervjuundersökning bland lärare vid LTH. Totalt har 17 personer (6 kvinnor och 11 män) deltagit i intervjustudien. Dessa personer arbetar på fyra avdelningar på två olika institutioner. De har handlett

mellan 10- och 200+ examensarbetaren och har mellan 1 och 29 års handledningserfarenhet.

En intervjuguide utvecklades som innehåller korta beskrivningar av fyra enkla problemsituationer som en handledare kan konfronteras med under ett examensarbete. Respondenten svarade på hur han eller hon hade agerat i respektive situation för att förebygga att det uppstår en allvarlig konfliktsituation mellan handledaren och studenten. Urvalet av problemsituationer för undersökningen inkluderar vanliga problem som uppstår inom olika faser av ett examensarbete. Dessa fyra situationer valdes eftersom de är typiska och återkommande problem som författarna själva upplevt under handledning av examensarbeten. På grund av tidsbrist begränsade vi undersökningen till fyra problem-situationer som behandlar följande teman i olika faser under ett examensarbete:

TABELL I:
ÖVERSIKT ÖVER PROBLEMSITUATIONERNA

Situation	Tema	När?
1	Bristande motivation	Uppstart/början
2	Tidsplanen spricker	Under projektens gång
3	Studenten ignorerar handledarens feedback till rapportutkast	Under projektens gång
4	Studenten nöjd med rapporten, men inte handledaren	Slutet

Respondenterna fick även möjlighet att beskriva de aspekter av handledning som de själv upplevde som mest problematiska.

Flerparten intervjuer spelades in och respondenternas svar sammanfattades i text för analys, alternativt fördes anteckningar i samband med intervjun. Respondentens framgångsrika strategier för varje situation klassificerades med det analytiska ramverket.

IV. RESULTAT OCH DISKUSSION

Alla av handledarna framhållna strategier för att hantera de fyra problemsituationerna kunde klassificeras med hjälp av Lees [4] ramverk. Tabell II ger en överblick över hur handledare anger att de hanterar varje situation. Observera att respondenternas svar kan innehålla flera olika handledningsstilar. En kort beskrivning av de vanligaste sätt att hantera de fyra olika situationer följer under tabell II. En mer omfattande beskrivning över framgångsrika strategier för varje situation redovisas i [6] och kan tillhandahållas vid förfrågan.

TABELL II:
ANTALET HANDLINGAR PER HANDLEDNINGSTIL OCH SITUATION

	Situation			
	1	2	3	4
Funktionell	8	13	4	17
Enculturation	2	2	7	0
Kritiskt tänkande	0	0	6	1
Emancipation	7	10	5	8
Utveckling av relationen	8	1	12	1

De flesta respondenter använder sig av flera olika handledningsstilar (två eller tre) och i flera av situationerna

använder de en funktionell handledningsstil. Detta stämmer väl överens med de resultat som Lee [4] presenterar, dvs. att handledare använder ofta en funktionell handledningsstil kompletterad med någon av de övriga handledningsstilarna.

När det gäller situation 1 så engagerar sig flertalet handledare för att motivera sina studenter och försöka inspirera dem för att göra ett bra examensarbete (*utveckling av relationen*). Det är lättast att ändra något i starten av examensarbetet, t.ex. ändra ämnet så att det blir mer inspirerande för studenten. Om ämnet inte alls är inspirerande för studenten är det kanske bättre att byta ämne, vilket blir allt svårare ju mer tid/arbete som lagts ner. Funktionell handledning i form av tidsplaner är också vanlig i situation 1.

Den vanligaste åtgärden i situation 2 är att begära en reviderad tidsplan – antingen att studenten gör den tillsammans med handledaren (funktionell handledningsstil) eller att handledaren överläter det åt studenten att göra detta själv (emanciperande handledningsstil). De flesta respondenter tyckte att det är vanligt med förseningar eftersom studenterna är ofta för ambitiösa i sina första tidsplaner. Många handledare anser dessutom att det är viktigt att studenten själv kommer till insikt om att prioriteringar måste göras för att kunna hålla tidsplanen.

Respondenterna som deltog i vår undersökning brukar oftast använda sig av handledningsaktiviteter som utvecklar relationen till studenten för att bemöta situation 3. Det verkar som handledare tycker att en bra relation till studenterna är en viktig bas för att säkerställa att studenterna tar till sig den feedback på sina texter som de får från handledaren.

Funktionell handledning är det vanligaste förhållningssättet i situation 4. Analysen av intervjumaterialet för situation 4 pekar samtidigt på att funktionell handledning egentligen inte verkar vara det mest framgångsrika alternativet. Funktionell handledning i detta skede kommer antagligen leda till att rapporten kommer förändras så att den precis uppfyller handledarens och examinatorns kvalitetskriterier men leder sällan till något rejäl lyft av rapportens kvalitet. Anledningen till att funktionell handledning är så vanlig i situation 4 kan vara det som Lindh och Lisper (1990) beskriver: att handledaren tolkar studentens beteende för det mesta på en personlig nivå (studenten är envis, studenten litar inte på mig) i stället för att undersöka vilka händelser som har lett till situationen.

Utöver dessa situationer gav handledarna exempel på problematiska situationerna. Det är intressant att stanna vid två aspekter där ingen lösning föreslogs, nämligen ”dålig personkemi” och ”mognadsbrist”. Genom att följa ramverket kan man notera att man med dessa begrepp betraktar problemet enligt ”egenskapsteorier”. Man beaktar personligheterna, dvs. element som inte lätt kan ändras, inte under en så kort och intensiv period som under ett examensarbete. Det förklarar den upplevda svårigheten att hitta relevanta strategier för att hantera situationen.

V. SLUTSATS

Utgångspunkten i detta arbete har varit att det kan vara svårt för mindre erfarna lärare att lösa problemsituationer och förebygga konflikter under handledning av examensarbeten. Intervjuundersökningen visade att de

framgångsrika strategier för att bemöta fyra vanliga problemsituationer fokuserade på sak och inte på person. Samtidigt kunde dessa strategier klassificeras enligt Lees modell för doktorandhandledning [4] vilket stödjer relevansen och giltighet av ramverket även för handledning av examensarbeten. I praktiken bör lärare kunna använda ramverket genom att han eller hon i ett bekymmersamt läge fokuserar på saken och inte personen samt att han eller hon analyserar med hjälp av Lees ramverk [4] vilken handledarstil som skulle kunna vara mest framgångsrik i den aktuella situationen. En begränsning i denna studie, förutom att den bygger på ett litet antal intervjuer (17), är att endast handledare intervjuades på grund av tidsbrist. För att utveckla ramverket och uppmärksamma nya element borde också hänsyn tas till studenternas perspektiv på handledning.

Lee [4] skriver i sina slutsatser att ingen handledningsstil är överlägsen i sig utan att en handledare bör vara medveten om att det finns olika handledningsstilar. Handledningsstil bör väljas utifrån person och situation. Det bekräftas av undersökningen som visar att olika stilar kan användas i olika situationer, även om vissa används oftare än andra.

REFERENSER

- [1] LTH, *Kursplan för examensarbete inom civilingenjörsutbildningen*. Fastställt av rektor 2014-06-02 att gälla från och med läsåret 2014/2015. Lund: LTH, 1964.
- [2] P. Lauvås och G. Handal, *Handledning och praktisk yrkesteori [övers. Björn Nilsson]*, 2:a upplaga. Lund: Studentlitteratur, 2001.
- [3] G. Lindh och H.-O. Lisper, *Samtal för förändring*. Lund: Studentlitteratur, 1990.
- [4] A. Lee, "How are doctoral students supervised? Concepts of doctoral research supervision", *Studies in Higher Education*, vol. 33, h. 3, s. 267-281, Jun. 2008.
- [5] D. Manderson, "Asking better questions: Approaching the process of thesis supervision", *Journal of Legal Education*, vol. 46, h. 3, s. 407-419, Sept. 1996.
- [6] K. Molina-Besch, D. Motte och C. Retzner, "Hantering av problem och förebyggande av konflikter under handledning av examensarbeten – Best practice från LTH". Opublicerad rapport. Lund: LTH, 2013.